

О. Г. Чорна

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
e-mail: oksanachorna98@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9235-189X

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДИТЯЧОГО ТРАВМАТИЗМУ

У статті розглянуто основні причини дитячого травматизму та питання його профілактики. Профілактика дитячого травматизму визначається як соціальна проблема, яка потребує зусиль багатьох муніципальних та соціальних служб, організації та проведення ними дієвої в інформаційно-просвітницької роботи, втілення в практику заходів профілактики дитячого травматизму. Визначено роль закладу освіти, оскільки школа віддзеркалює всі позитивні та негативні зміни, що відбуваються у суспільстві, на неї впливають всі соціально-економічні процеси країни, через це на нову українську школу покладається найбільша відповідальність за формування нових поглядів, цінностей і поведінки з метою запобігання виникнення ризику для життя і здоров'я людей. Висвітлено роль проведення інформаційно-просвітницьких заходів спрямованих на формування в учасників освітнього процесу культури недискримінаційної, ненасильницької, безконфліктної комунікації, здорового та безпечного способу життя, навичок збереження власного життя та здоров'я, а також запобігання небезпечній поведінці.

Ключові слова: безпека, дитячий травматизм, інформаційно-просвітницька робота, профілактика, заклад освіти.

Статистика нещасних випадків із здобувачами освіти за останні роки підтверджує необхідність посилення роботи у напрямках, зазначених навчальною програмою з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності, наказовою базою Міністерства освіти і науки України у яких визначається пріоритетом організація і забезпечення життя і здоров'я усіх учасників освітнього процесу в закладах освіти [7].

Проблема дитячого травматизму – це одна з найбільших проблем сьогодення, а тому на неї спрямована увага органів охорони здоров'я, освіти, всіх владних структур, причетних до навчання та виховання дітей. Незважаючи на те, що профілактиці дитячого травматизму приділяється значна увага, питома його вага залишається високою. У дітей шкільного віку травми можуть бути найрізноманітнішими. Серед населення існує така думка, що травматичні ушкодження у дітей з часом зникають. Але це не так. Наслідки низки травм (післяопікові рубці, звуження стравоходу після хімічних опіків, ушкодження очей, ушкодження паросткових зон кістки) в 18-20% випадків спричиняють інвалідність дітей. Легкі травми також нерідко викликають патологічні зміни у організмі й у тому можуть обмежувати функціональні можливості дитини. Актуальність проблеми посилює той факт, що високі показники поширеності дитячого травматизму супроводжуються відсутністю сучасних підходів до профілактики травм. У побуті це можуть бути опіки, падіння в сходовий проліт, при катанні на поручнях, падіння з велосипеда, з парканів, дахів, гаражів, дерев, дорожньо-транспортні пригоди. 55 Близько 4/5 шкільних травм відбувається під час змін, близько 1/5 – на уроках фізичної культури. Травми, що сталися під час перерв, у значному числі випадків легші, але є й серйозні (переломи, струси мозку). Травми на уроках фізичної культури частіше відбуваються з учнями 5-7 класів, в більшості випадків під час занять на відкритих майданчиках. Вуличний травматизм частішає навесні, влітку, коли діти багато часу проводять на вулиці. У величезній більшості випадків дитячого транспортного травматизму винним виявляється дитина. За останні десятиріччя від травм та інших нещасних випадків загину-

ло більше дітей, ніж від дитячих інфекційних захворювань. За даними ВОЗ, 25% травм припадають на дитячий вік і є однією з головних причин смертності дітей. Дитячий травматизм можна розподілити на кілька видів: побутовий, вуличний, дорожньо-транспортний, шкільний, спортивний інші [3].

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпеку для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління Указом Президента України № 195/2020 схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Національна стратегія ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

- створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;
- основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні;
- формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності (відповідно до потреб, інтересів тощо), достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;
- усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо);
- моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах суспільного життя;
- знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування;

- усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя [6].

Реалізацію цих завдань у загальній середній освіті забезпечує інтегрований предмет «Основи здоров'я», метою якого є формування в учнів здоров'язбежувальної компетентності. Мета предмета «Основи здоров'я» – формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, навичками безпечної для життя і здоров'я поведінки. Навчальний предмет містить такі розділи: розділ «Здоров'я людини» передбачає формування цілісного уявлення учнів про безпеку, а також засвоєння ними правил безпечної поведінки у природному й техногенному середовищі; розділ «Соціальна складова здоров'я» присвячено вивченню правил безпечної поведінки у навколишньому середовищі.

Мета предмету «Захист Вітчизни» – формування в учнівської молоді життєвонеобхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, які висвітлюються в розділах «Основи цивільного захисту» та «Міжнародне гуманітарне право про захист цивільного населення».

Основними причинами дитячого травматизму є: недостатній контроль за дітьми по дорозі в школу та додому; незнання правил дорожнього руху та поведінки на вулиці, навмисне нехтування цими правилами; ігри на проїжджій частині вулиці; недостатнє охоплення дітей позашкільною навчально-виховною та розважальною роботою, недостатній контроль за дітьми під час дозвілля. Разом із «традиційними» загрозами на сучасному етапі розвитку та використання цифрових технологій з'явилися загрози, на які наражаються діти в цифровому середовищі. І дорослі, і діти наражаються на різноманітні ризики та загрози в цифровому середовищі. Проте діти є набагато вразливішою групою населення. Переважно цифрове середовище відкриває перед дітьми величезні можливості, та водночас можуть посилюватися ризики, здатні завдати дитині серйозної шкоди та підірвати її благополуччя. Є побоювання як щодо дітей, так і щодо дорослих, що Інтернет, наприклад, може використовуватися для втручання у приватне життя, поширення дезінформації тощо. Стосовно цього важливо проводити розмежування між ризиками та шкідливим впливом, на який наражаються діти. Не всі дії, які за певними ознаками можуть розцінюватися як ризик, є небезпечними, і не всі ризики обов'язково шкодять дітям. Українською важливо, щоб діти мали всі необхідні навички для визначення загроз і повністю усвідомлювали наслідки своєї поведінки в цифровому середовищі. Хоча останнім часом збільшилася кількість випадків небезпечної поведінки дітей, що загрожує їхньому життю та здоров'ю. Зокрема, йдеться про вплив соціальних мереж в інтернеті. Для підвищення обізнаності педагогічних працівників закладів освіти, батьків та їхніх дітей Міністерство освіти і науки України розробило рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків [1, 4].

Тому, одночасно із вивченням предмету «Основи здоров'я» основними методами інформаційно-роз'яснювальної роботи з безпечної поведінки, профілактики дитячого травматизму слід вважати:

- посилення нагляду та контролю за дітьми, організація їх дозвілля;
- навчання дітей правил дорожнього руху;
- організація місць для дозвілля (ігрові площадки, дитячі парки);
- охоплення дітей молодшого шкільного віку позашкільною виховною роботою (спортивні секції, дитячі гуртки);
- підвищення контролю за додержанням водіями правил дорожнього руху, контроль за станом доріг (стан світлофорів, дорожні розминки, дорожні знаки).

Травмування дітей можна уникнути, вживши заходи з попередження дитячого травматизму в закладах освіти. Для попередження дитячого травматизму під час освітнього процесу (на уроках, у лабораторіях, кабінетах, спортзалах, майстернях, на заняттях з трудового і професійного навчання, під час виробничої практики, під час виконання дослідних і конструкторських робіт) необхідно проводити з учнями навчання й інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності. Такі інструктажі містять питання: охорони здоров'я пожежної безпеки радіаційної безпеки цивільного захисту безпеки дорожнього руху реагування на надзвичайні ситуації безпеки побуту тощо.

Форми та способи проведення інструктажів обирає педагог або інша відповідальна особа. Наприклад, інструктаж з попередження дитячого травматизму у школі проведіть у формі бесіди чи лекції. Пізніше, провівши ігровий тренінг, перевіряється чи належно закріплені в учнів відповідні знання та навички [2].

Питання, які входять до інструктажів з питань безпеки життєдіяльності під час перебування учнів за межами навчального закладу, орієнтовно розділяють на такі групи: безпека дорожнього руху; безпека на воді та на льоду; безпека під час туристичних походів та екскурсій; безпека у побуті; правила поведінки у разі виникнення аварійних ситуацій, стихійних лих та нещасних випадків; правила надання першої (долікарської) медичної допомоги. Наприклад, щодо безпеки дорожнього руху значну увагу приділяти потрібно профілактиці дорожньо-транспортного травматизму, який нерідко призводить до інвалідності та смертності дітей. Тож аби запобігти таким травмам у школярів організують огляди-конкурси «Безпека дорожнього руху», створюються служби безпеки дорожнього руху та загони юних інспекторів-регулювальників, проводяться рейди, тижні, місячники з перевірки знань правил дорожнього руху, прав пішоходів і пасажирів, особливостей руху в підземних переходах, на залізничних переїздах тощо (це доцільно робити на початку навчального року) [3].

Задля запобігання дитячого травматизму у закладі освіти:

- створюють здорові та безпечні для здобувачів освіти умови як під час освітнього процесу, так і в побуті;
- ознайомлюють здобувачів освіти про можливі небезпечні ситуації природного, техногенного, медичного та біологічного характеру;
- виховують у здобувачів освіти психологічну готовність адекватно діяти у разі наближення чи виникнення небезпеки;
- формують у здобувачів освіти уміння й навички свідомо приймати рішення;

- сприяють набуттю здобувачами освіти навичок і досвіду з рятування та самозахисту;
- вивчають правила безпеки під час канікул для запобігання дитячому травматизму в побуті.

Важливою є й профілактика травматизму здобувачів освіти в побуті, для ефективності якої необхідно:

- залучати до співпраці батьків, надавати їм методичну допомогу, розробляти для них спеціальні пам'ятки;
- у співпраці з батьками та психологами проводити роботу з попередження суїцидальної поведінки старшокласників;
- розрізняти й оцінювати шкідливі та небезпечні фактори навколишнього середовища;
- навчати здобувачів освіти використовувати здобуті знання для збереження своїх здоров'я та життя, для надання само- та взаємодопомоги у разі виникнення небезпеки [3].

З метою контролю рівня травматизму у закладі освіти та дієвості конкретних заходів профілактики дитячого травматизму навчальні заклади звітують про кількість травм учнів, здобутих під час занять та в позаурочний час. У своїй діяльності зі звітування з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної та цивільної безпеки керуватися Табелем термінових та строкових донесень Міністерства освіти і науки України з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності, що затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 року № 1037 [7].

Профілактика дитячого травматизму більш соціальна, ніж медична проблема і потребує зусиль багатьох муніципальних та соціальних служб, організації та проведення ними дієвої в інформаційно-просвітницької роботи, втілення в практику заходів профілактики дитячого травматизму. Проведення інформаційно-просвітницьких заходів (тренінги, презентації та інші заходи, зокрема за участю представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадськості), спрямованих на формування в учасників освітнього процесу культури недискримінаційної, ненасильницької, безконфліктної комунікації, здорового та безпечного способу життя, навичок збереження власного життя та здоров'я, а також запобігання небезпечній поведінці, серед яких:

- забезпечення в закладах освіти територіальних громад проведення уроків з правил поведінки дітей на водоймах в зимовий та літній періоди;
- проведення в закладах освіти обов'язкових занять з електробезпеки та правил поводження з побутовими електроприладами;
- проведення навчання щодо надання першої медичної допомоги потерпілим при враженні електричним струмом;
- забезпечення участі здобувачів освіти загальноосвітніх, професійно-технічних та інших закладів у проведенні районних, обласних заходів Дружин юних пожежних;
- проведення заходів щодо протидії та профілактики насильства в сім'ї, спрямовані на запобігання дитячої бездоглядності та безпритульності;

- проведення роз'яснювальної роботи з профілактики травматизму невинного характеру (дорожньо-транспортних пригод та інших випадків);
- організація і проведення в усіх дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах «Тижнів знань з питань безпеки життєдіяльності»;
- підготовка та розповсюдження інформаційно-просвітніх матеріалів щодо форм домашнього насильства та його наслідків, формування нетерпимого ставлення громадян до насильницької моделі поведінки в сім'ї;
- проведення профілактичної роботи з протидії поширенню наркотиків, пропаганди здорового способу життя серед населення;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо порядку дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- організація в закладах освіти вивчення основних правил пожежної безпеки у побуті здобувачами освіти;
- здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, формування у них свідомого відповідального ставлення до виконання обов'язків, пов'язаних з утриманням, вихованням та освітою дітей.

Слід відмітити активну роботу Всеукраїнського громадського дитячого руху «Школа безпеки» щодо пропаганди серед дітей та молоді здорового та безпечного способу життя, зміцнення їх фізичної загартованості, навчання правилам безпеки та виживання в умовах дії шкідливих і небезпечних факторів природного, техногенного, соціально-економічного характеру, патріотичного виховання, пропагування професії рятувальника.

Оскільки, школа віддзеркалює всі позитивні та негативні зміни, що відбуваються у нашому суспільстві, на неї впливають всі соціально-економічні процеси країни, через це на нову українську школу покладається найбільша відповідальність за формування нових поглядів, цінностей і поведінки з метою запобігання виникнення ризику для життя і здоров'я дітей [5].

Список використаних джерел:

1. Безпека дітей в інтернеті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-pravditini/bezpeka-ditej-v-interneti>.
2. Безпека життєдіяльності : навчальний посібник / [П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна]. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 276 с.
3. Довідник з охорони праці : навчальний посібник / авт.-укл.: Т.П. Поведа, О.Г. Чорна. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2021. 116 с.
4. Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для органів державної влади 2020. URL: [https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiativi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditej-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20\(2\).pdf](https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiativi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditej-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20(2).pdf)

5. Мендерецький В.В., Недільська У.І., Чорна О.Г. Значення навчання з безпеки життєдіяльності в освітній системі України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна* / [редкол.: П.С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Вип. 18: Інновації в навчанні фізики: національний та міжнародний досвід. 254 с. С. 215-217.
6. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>
7. Чорна О.Г. Роль закладів освіти в профілактиці дитячого травматизму. *Сучасні підходи до формування культури здорового способу життя у студентській молоді* : збірник тез учасників круглого столу (м. Хмельницький, 19 травня 2021 року). Хмельницький: Університет економіки і підприємництва; Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області, 2021. 72 с. С. 58-61.

Oksana Chorna

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University

ORGANIZATION OF INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL WORK IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AND PREVENTION OF CHILD INJURY

The article considers the main causes of child injuries and its prevention. Prevention of child injuries is defined as a social problem that requires the efforts of many municipal and social services, organizing and conducting them effective in informational and educational work, implementation of measures to prevent child injuries. The role of the educational institution is determined, as the school reflects all the positive and negative changes taking place in society, it is influenced by all socio-economic processes of the country, therefore the new Ukrainian school has the greatest responsibility for forming new views, values and behaviour risk to human life and health. The role of informational and educational activities aimed at forming a culture of non-discriminatory, non-violent, conflict-free communication, healthy and safe lifestyle, skills to save their own lives and health, as well as prevention of dangerous behaviour is highlighted.

Key words: safety, child injuries, informational and educational work, prevention, educational institution.

Отримано: 28.10.2021